

CODI 28539 LLENGUA LLATINA I LITERATURA II

Professor: Jaume MEDINA CASANOVAS

CONTINGUTS

L'assignatura constarà de dues parts: la primera dedicada a la lectura i comentari de textos en prosa (autor estudiat: Marc Tulli Ciceró) i la segona dedicada a la lectura i comentari de textos en vers (autor estudiat: Publi Ovidi Nasó).

OBJECTIUS

Conèixer, a través de dos autors modèlics, els dos grans camps en què és conreat el discurs literari artístic: la prosa i la poesia. A final de curs, l'estudiant hauria de ser capaç, d'una banda, d'identificar els recursos que són a la base de cada un d'aquest tipus de discurs, i, d'una altra, de conèixer les temàtiques principals de cadascun dels dos autors, així com les seves particularitats estilístiques .

TEMARI

1. Primera part

Pel que fa a la primera part, serà considerat el text de M. T. Ciceró, *Somni d'Escipió*. La matèria prendrà el punt de partida en la situació d'aquest text dins el marc del tractat ciceroní *De re publica*, atenent a les circumstàncies de la seva composició, la situació del tractat dins el conjunt de l'obra de Ciceró (del qual serà exposada la vida – examinant d'una manera molt especial el període de la seva formació en la filosofia i en l'oratori – i analitzada l'obra, tot tenint-ne en compte la distribució cronològica), la consideració del títol, el pla de l'obra, el tema, l'interès de l'obra, la composició dels llibres, així com la circumstància històrico-política viscuda per l'autor. Un apartat important anirà destinat a la presentació dels personatges que intervenen en l'obra. Hi haurà ocasió, al llarg del curs i a mesura que anirem avançant en la lectura i en la traducció del text, d'examinar aspectes ben interessants relacionats amb el contingut del mateix: d'una banda, tot allò que es pugui relacionar amb la tradició filosòfica (el platonisme, el pitagorisme i el socratisme ciceronians, amb una atenció especial al tema del *nosce te ipsum*) i a la gran contribució de l'autor a la creació del llenguatge filosòfic llatí), així com tot allò que guarda relació amb la concepció del cosmos per part dels

antics (la música de les esferes, hi ocuparà el seu lloc destacat), i, d'una altra, al pensament polític de Ciceró en el marc del seu temps, com a fruit d'unes influències concretes, així com a les fonts del *De re publica* i a les seves influències posteriors. L'anàlisi de l'estil i de la llengua de Ciceró comptarà amb un apartat propi. Altrament, i com a activitat complementària, seran fetes algunes incursions en les obres de comentaristes del *Somni*, com Macrobi, gràcies al qual aquesta part del *De re publica* passà a l'Edat Mitjana, i l'humanista Lluís Vives, que en féu un brillant comentari. Així mateix seran considerats altres textos del mateix Ciceró (concretament, les *Tusculanes*, el *De senectute* i el *De amicitia*), en què també és tocat el tema de la immortalitat de l'ànima.

2. Segona part

Pel que fa a la segona part, és a dir, la destinada a la lectura i comentari de textos en vers, seran tingudes en compte les obres d'Ovidi: *Fastos*, *Art amatòria* i *Tristes*.

Per començar, es farà la lectura del poema X del llibre IV de les *Tristes*, és a dir l'*autobiografia* del poeta. Amb ella seguirem, d'una banda, l'evolució vital del poeta, i, d'una altra, el procés de confecció de la seva rica, variada i abundant producció.

Veurem, en segon lloc, alguns fragments d'*Els Fastos*. Després d'haver-los situat en el context de la vida i la resta de la producció del poeta, seran analitzades les característiques d'aquesta inacabada obra ovidiana sobre les dates assenyalades, en què l'autor presenta les antiguitats romanes segons l'ordre del calendari litúrgic. S'hi veurà el significat del mot *fasti*, així com la situació de l'obra en el marc de la història del calendari, tot tenint-ne en compte les fonts i la realització en els sis llibres -de gener a juny- que el poeta redactà en els temps immediatament anteriors a la seva obligada partença a l'exili de Tomis. A classe, es farà una lectura atenta i detallada (amb l'anàlisi morfosintàctica del text llatí) dels passatges del començament del llibre I dedicats al déu de Janus, la divinitat simbòlica de la porta i de les direccions oposades dels camins, que amb tot el seu significat també simbòlic presideix les festes del començament de l'any; i es llegiran així mateix els passatges del llibre I, versos 391-440, i del llibre VI, versos 319-348, dedicats a la descripció d'una aventura del déu Priap.

L'*Art amatòria* serà llegida en tercer lloc. Per començar, estudiarem les circumstàncies en què l'obra va ser escrita, així com les característiques d'estil i la temàtica en el context de la poesia llatina. Tindrem en compte els tres llibres, dels quals farem la selecció següent: I, vv. 1-4, 29-38, 41-50, 89-100, 135-170, 230-252, 253-258.

705-713 i 715-722; II, vv. 177-182, 179-214, 223-238, 243-248, 273-278, 295-315, 345-351, 493-510, 601-634, 663-695, 717-733; III, 27-32, 57-80, 87-98, 255-280, 417-432, 579-610, 747-768 i 791-812.

L'explicació del model rítmic emprat per l'autor –el dístic elegiac– i també els altres procediments literaris –les figures i els altres recursos d'estil– faran de contrapunt a les estones dedicades a la traducció.

AVALUACIÓ

Consistirà en un examen per a cada una de les dues parts en què es divideix l'assignatura, en els quals es faran preguntes sobre els aspectes teòrics i pràctics referits a la matèria pròpia de l'assignatura.

Els exàmens tindran un valor del 80% (40% per a cada una de les dues parts). El 20% restant s'obtindrà en funció de: a) l'assistència i la participació a classe; b) la participació en les sessions de tutoria integrada.

TUTORIA INTEGRADA

Es farà per grups reduïts i girarà entorn de problemes relacionats amb la sintaxi, la mètrica i l'estilística ovidianes.

BIBLIOGRAFIA

De la primera part

Ambrosii Theodosii Macrobi Viri Clarissimi et Illustris Commentarium in Somnium Scipionis, Leipzig 1970.

Boyancé, P., *Études sur le « Songe de Scipion »*, Bordeus-París 1936.

Boyancé, P., *Sur le Songe de Scipion (26-28)*, « L'Antiquité Classique », XI, 1942, p. 5-22.

Cicerón, *Sueño de Escipión*. Texto latino, prólogo y notas por Antonio Magariños, Madrid 1943.

- Cicerone, *Somnium Scipionis*. Introduzione e commento di Alessandro Ronconi. Firenze, 1967.
- Marc Tulli Ciceró, *Somni d'Escipió*. Traduit i explicat per Eduard Valentí. Dins: "Homenatge a Carles Riba. En complir seixanta anys". Barcelona, 1953-1954, p. 377-388
- Courcelle, P., *La posterité chrétienne du "Songe de Scipion"*, "Revue des Études Latines", XXXVI, 1958, p. 205-234.
- Courcelle, P., *Connais-toi toi-même. De Socrate à Saint Bernard*, Paris 1974, 1975, 1976.
- Festugière, A.J., *Les thèmes du « Songe de Scipion »*, Eranos, XLIV, 1946, p. 370-388.
- Fontaine, J., *Le « Songe de Scipion, premier anti-Lucrèce ?*, « Mélanges A. Piganiol », III, 1966, p. 1711-1729.
- Harder, R. *Ueber Ciceros' « Somnium Scipionis »*, « Schriften der Königsberger Gelehrten Gesellschaft », VI, 3, 1929.
- Hubaux, J., *Du "Songe de Scipion" à la vision d'Enée*, "Collection Latomus", XLIV, 1960, p. 436-445.
- Josserand, Ch., *L'âme-Dieu. À propos d'un passage du « Songe de Scipion »*, "L'Antiquité Classique", IV, 1935, p. 141-152.
- Kapp, E. *Deum te scito esse*, « Hermes », LXXXVII, 1959, p. 129-132.
- Lamacchia, R., *Ciceros « Somnium » und das VI Buch der Aeneis*, « Rheinische Museum », CVII, 1964, p. 261-278.
- Pépin, J., "Que l'homme n'est rien d'autre que son âme", *Observations sur la tradition du Premier Alcibiade*, « Revue des Études Grecques », LXXXII, 1969, p. 56-70.
- Van den Bruwaene, M., et dans le "Somnium Scipionis" de Cicéron, "L'Antiquité Classique", VIII, 1939, p. 127-152.
- Vives, J. L., *Sueño de Escipión. Sueño al margen del "Sueño de Escipión" ciceroniano y Vigilia al margen del "Sueño de Escipión", sacado del libro V de "La República" ciceroniana*. Dins: *Obras Completas*, Madrid 1947.

De la segona part

- Allen, K., *The "Fasti" of Ovid and the Augustan Propaganda*, "The American Journal of Philology", XLIII (1922), 250-267.
- Clemen, C., *Römische Feste nach Ovids "Fasten"*, "Humanistisches Gymnasium" (1934), 87-95.
- Marchesi, C., *Leggende romane dei « Fasti » di Ovidio*, « Atene e Roma », XIII (1910), 115 ss., 175 ss.
- Michels, K., *The Calendar of the Roman Republic*, Princeton, 1967.
- Ovidiana. Recherches sur Ovide*. Publiées à l'occasion du bimillénaire de la naissance du poète par N.I. Herescu. Paris (Société d'Édition "Les Belles Lettres") 1958.
- Ovidi Nasó, P., *Fastos*. Introducció, revisió textual i notes de Miquel Dolç. Traducció de Jaume Medina. Barcelona (Fundació Bernat Metge). I, 1991; II, 1997.
- Ovidi Nasó, P., *Art amatòria*. Text revisat i traducció de Jordi Pérez Durà. Amb la col·laboració de Miquel Dolç. Barcelona (Fundació Bernat Metge) 1977.
- Ovidi Nasó, P., *Tristes*. Vol. I [Llibres I i II]. Text establert per Miquel Dolç. Traducció de Carme Boyé. Barcelona (Fundació Bernat Metge) 1965.
- Ovidi Nasó, P., *Tristes*. Vol. II [Llibres III-V]. Text establert per Miquel Dolç. Traducció de Carme Boyé. Barcelona (Fundació Bernat Metge) 1966.
- Peeters, E., *Les "Fastes" d'Ovide. Histoire du texte*, Brussel·les, 1939.
- Peeters, E., *Temps fort et accent de prose aux 5ème et 10ème pieds de l'hexamètre dactylique dans les « Fastes » d'Ovide*, « Atti del Convegno internazionale Ovidiano », Sulmona, 1958, II, 85-89.
- Schilling, R., *Ovide interprète de la religion romaine*, "Revue des Études Latines", XLV (1968), 225-226.
- Wilkins, E. G., *A Classification of the Similes of Ovid*, « The Classical Weekly », XXV (1932), 73-78, 81-86.
- Desiderii Erasmi Roterodami Opera omnia emendatoria et auctiora*. Ad optimas editiones praecepit quas ipse Erasmus postremo curauit summa fide exacta.

doctorumque virorum notis illustrata. Tomus secundus, complectens *Adagia*. Lugduni Batavorum, cura et impensis Petri Vander AA, MDCCIII.

Desiderii Erasmi Roterodami /m.s. Authoris damnati/ Opera omnia /m. s. Hactenus prohibita; cum expurgatione tamen permissa] Emendatoria et Auctiora. Ad optimas editiones praeceps quas ipse Erasmus postremo curauit summa fide exacta, doctorumque virorum notis illustrata. Tomus Quartus, Complectens Quae ad Morum Institutionem Pertinent, Quorum Catalogum Versa Pagina Docet [m. s. Ex comne. S. Off. Inquis. Expurgavit fr. Petrus Mr. Anglés Ord. Praed.]. Lugduni Batavorum, cura et impensis Petri Vander AA, MDCCIII. Quartus Tomus Operum Des. Erasmi Roterodami [Continet Sequentes Libros: EX PLUTARCHO VERSA. *De discriminis adulatoris et amici. Quomodo utilitas capiatur ex inimicis. De tuenda bona valetudine. In Principe requiri doctrinam. Cum principibus philosopho maxime disputandum. Animi an corporis morbi graviore. Num recte dictum sit.*] De cupiditate divitiarum. De cohibenda iracundia. De curiositate. De vitiosa verecundia. *Apophthegmatum libri octo.* Stultitiae laus. Ad Philippum Burgundionum principem panegyricus. Ad Philippum eundem carmen gratulatorium. Institutio Principis Christiani. Isocratis de regno administrando, versum. Declamatio de morte. Declamatiuncula gratulatoria. Querela Palis. Xenophontis Hieron. Precatio pro pace Ecclesiae. Lingua. Carmen de Senectute ad G. Copum Basiliensem].

Io. Lodovici Vivis Valentini Opera. In duos distincta tomos. Tomus Primus. Basileae, per Nic. Episcopium Iuniorem, Anno MDLV.

Lucii Caecilii Firmiani Lactantii Opera Omnia. Ad praestantissimam Lengletii-Dufresnoy editionem Expressa: Bunemann, O.F. Fritzche, N. Le Nourry cum emendationibus tum disquisitionibus criticis aucta: Editio novissima, quae omnium instar esse potest, ad octoginta et amplius mss. codices editosque quadraginta collata notisque uberioribus illustrata. Lactantii tomus primus. Patrologiae Latinae tomus VI. Parisiis, 1844.

P. Vergili Maronis Opera. Recognovit brevique adnotatione critica instruxit R.A.B. Mynors. Oxonii 1969.

P. Ovidi Nasonis Fastorum libri sex. Recensuerunt E.H. Alton, D.L. W. Wormell, E. Courtney. Leipzig 1988.

Q. Horati Flacci Opera. Recognovit brevique adnotatione critica instruxit Eduardus C. Wickham. Editio altera curante H.W. Garrod. Oxonii 1967.

Sancti Aurelii Augustini, Hipponeensis episcopi, Opera omnia, Post Lovaniensium theologorum recensionem, castigata denuo ad manuscriptos codices Gallicos, Vaticanos, Belgicos, etc., necnon ad editiones antiquiores et castigationes, Opera et studio Monachorum Ordinis Sancti Benedicti e Congregatione S. Mauri. Editio novissima, emendata et auctior, Accurante Migne, Cursuum completorum Editore. Patrologiae Latinae tomus 34. Turnholti (Belgium) Typographi Brepols Editores Pontificii. MCMLV.

Sancti Aurelii Augustini, De Civitate Dei Libri I-X. Turnholti Typographi Brepols Editores Pontificii. MCMLV.

Sancti Aurelii Augustini, De Civitate Dei Libri XI-XXII. Turnholti Typographi Brepols Editores Pontificii. MCMLV.

Sancti Hieronymi Presbyteri Opera. Pars I. Opera Exegetica. 2 A. Commentariorum in Esaiam Libri XII-XVIII. In Esaias Parvula Adbreviatio. Turnholti Typographi Brepols Editores Pontificii. MCMLXIII.

Scholia Bernensia ad Vergili Bucolica atque Georgica. Edidit emendavit praefatus est Hermannus Hagen. Hildesheim 1967.

Serui Grammatici qui feruntur In Vergilii Bucolica et Georgica Commentarii. Recensuit Georgius Thilo. Lipsiae in Aedibus B.G. Teubneri A. MDCCCLXXXVII.

Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines d'après les textes et les monuments. Contenant l'explication des termes qui se rapportent aux moeurs, aux institutions, à la religion, aux arts, aux sciences, au costume, au mobilier, à la guerre, à la marine, aux métiers, aux monnaies, poids et mesures, etc., etc. et en général à la vie publique et privée des anciens. Ouvrage fondé par Ch. Daremburg et rédigé par une société d'écrivains spéciaux, d'archéologues et de professeurs sous la direction de Edmond Saglio avec le concours de E. Pottier. Ouvrage orné de plus de 7.000 figures d'après l'antique, dessinées par P. Sellier. Tome Quatrième. Première partie (N-Q). Akademische Druck-u. Verlagsanstalt Graz / Austria 1969, s. v. *Priape*.

Grimal, P., *Diccionario de mitología griega y romana*. Barcelona-Buenos Aires 1981.

Lexicon totius latinitatis ab Aegidio Forcellini Seminarii Patavini alumno lucubratum deinde a Josepho Furlanetto eiusdem Seminarii alumno emendatum et auctum nunc vero curantibus Francisco Corradini et Josepho Perin Seminarii Patavini item alumnis emendatius et auctius melioremque in formam redactum. Tom. VI. ONOMASTICON auctore Josepho Perin cum Appendice eiusdem. J-Z. MCMLXV. Arnaldus Forni excudebat Bononiae Gregoriana edente Patavii. P. 526-527, s. v. *Priapus*.

- Paulys Realencyclopädie der Klassischen Altertumswissenschaft*, vol. XXII. Stuttgart 1954. S.v. *Priapea et Priapos*. Cols. 1908-1913 et 1914-1942.
- Bachrens, B.W., *Zu der siebenten Ekloge Vergils*, "Hermes", 1926, vol. 61, p. 328-388.
- Dumoulin, Y., - Paulus, J.B., *L'offrande à Priape*, Serta Leodiensia, Lieja/París 1930.
- Cano, P.L., - Velázquez, J., *Carmina priapea. A Priapo, dios del falo*, Bellaterra 2000.
- Hallet, J.P., *Pepedi / diffisa nate ficus: Priapic Revenge in Horace. Satires 1, 8*, "Rheinisches Museum für Philologie" (Frankfurt, Sauerländer), 124, p. 341-347.
- Herter, H., *De Priapo*, Giessen 1932.
- Medina, J., *La victòria de Coridó. Ritme i significat a la Bucòlica VII de Virgili*, "Faventia", 8/1, 1986, p. 5-16.
- Priapeos. Grafitos amatorios pompeyanos. La velada de la fiesta de Venus*. Reposiano. *El concubito de Marte y Venus. Ausonio, Centón nupcial*. Introducciones, traducción y notas de Enrique Montero Cartelle. Madrid 1981.
- Thomason, R.E., *The 'Priapea' and Ovid. A Study of the Language of the Poems*, Nashville, Tenn., 1931.